

Esport i educació. Notes sobre el concepte d'esport formatiu i la seva relació amb la competició

Recepció: octubre 2015 / Publicació: abril 2016

Resum

L'esport ha estat considerat, de fa temps, com un instrument educatiu al servei de la societat. A cada època han oscil·lat els recursos dedicats a agermanar esport i educació, així com també ho han fet les expectatives sobre els resultats que es podien arribar a aconseguir. D'un temps ençà s'ha popularitzat l'expressió esport formatiu, sobre la qual s'amunteguen una sèrie de supòsits que convé aclarir. En l'article es busca analitzar les condicions actuals de l'esport infantil i juvenil a Catalunya, i en especial el lloc que se li reserva a la competició.

Paraules clau

Esport, Educació, Competició, Salut, Ètica

Deporte y educación. Notas sobre el concepto de deporte formativo y su relación con la competición

El deporte ha sido considerado, desde hace tiempo, como un instrumento educativo al servicio de la sociedad. En cada época han oscilado los recursos dedicados a hermanar deporte y educación, así como también lo han hecho las expectativas sobre los resultados que se podían lograr. De un tiempo a esta parte se ha popularizado la expresión deporte formativo, sobre la que se amontonan una serie de supuestos que es preciso aclarar. En el artículo se busca analizar las condiciones actuales del deporte infantil y juvenil en Cataluña, y en especial el lugar que se le reserva a la competición.

Palabras clave

Deporte, Educación, Competición, Salud, Ética

Sport and Education. Notes on the concept of 'formative sport' and its relationship with competition

For a number of years now sport has been widely regarded as an educational tool in the service of society, during which time different kinds and quantities of resources have been devoted to bringing together sport and education, accompanied by different expectations as to the results that this should achieve. There is increasing use of the term 'formative sport', and the concept is central to a number of assumptions that need to be clarified. This article seeks to evaluate the current state of sporting activities for children and young people in Catalonia and, in particular, to analyze the role played by competition in these activities.

Keywords

Sport, Education, Competition, Health, Ethics

Com citar aquest article:

Valenciano Oller, Mauro (2016).

"Esport i educació. Notes sobre el concepte d'esport formatiu i la seva relació amb la competició".

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 62, p. 58-72

▲ Aclariments sobre Grècia i l'ideal esportiu. Primeres impressions del tarannà de l'esport infantil avui

L'esport és una activitat en la qual hem dipositat històricament certs propòsits educatius. Aquesta vinculació entre esport i educació ha estat, i ho continua sent, una empresa humana que està ben present a la cultura, atès que satisfà els anhels de millora i perfeccionament de l'ésser humà. Al servei d'aquests anhels, l'activitat esportiva esdevé un espai on la persona pot expressar-se, conèixer el món i el seu funcionament i relacionar-se amb altres persones. Per tant, ens queda clar que les persones poden trobar en l'esport una activitat gratificant i plena d'aprenentatges.

L'historiador de l'esport Carl Diem ens parla d'aquell anhel formatiu que es veia, ja amb claredat, en l'esport a la Grècia clàssica: “Als grecs devem la màxima: no hi ha educació sense esport, no hi ha bellesa sense esport; només l'home educat físicament és veritablement educat, només ell és en efecte format. I, com ens va ensenyar Sòcrates, allò bell és idèntic a allò bo” (Diem, 1966:118). Aquest pensament no ens faria dubtar a l'hora d'assegurar que l'esport és educatiu. No obstant això, segons el meu parer, la reflexió giraria en torn de reconèixer que l'esport pot esdevenir educatiu, encara que no necessàriament. Dos dels ideals propis de les activitats físiques per als grecs eren: la gimnàstica i l'agonística. La gimnàstica estaria relacionada amb la salut física del ciutadà, mentre que l'agonística tindria a veure amb el component *agon*, el component de lluita, que forma part de l'ideal esportiu grec, on la competició és indestriable.

A més a més, la situació actual al món dista de la visió pròpia dels grecs de l'època clàssica. Així doncs, què fa diferents als grecs que van iniciar la tradició dels Jocs Olímpics de la gent que vivim ara al món? Doncs Diem ho tenia ben clar: “Els grecs posseïen la capacitat de compenetrar-se amb les lleis de la natura, per l'amor que hi sentien. Això es va traduir favorablement en la seva medicina i en la seva gimnàstica, així com en el seu caràcter; n'és una prova l'acurada elecció dels antics llocs dedicats a l'entrenament o al culte, que sempre es van erigir sobre el paisatge mateix, on el seu contingut fos més bell” (Diem, 1966:122). Estic d'acord amb Diem: penso que paga la pena reconèixer una especial sensibilitat dels grecs envers els afers que afecten l'ésser humà, ja fos en relació amb la natura (*physis*), la ciutat (*polis*) o l'excel·lència moral (*aretè*).

Un cop hem vist algunes espurnes de com els grecs veïen l'esport, estem en condicions de poder corroborar que en les darreres dècades aquesta confiança s'ha estès fins al punt de donar-li un valor, una vàlua educativa molt important a l'esport. Ara bé, aquesta visió ha de ser matisada. I és que la manera com els grecs miraven i entenien l'esport no coincideix amb el que estem vivint ara. Per exemple, Fred Coalter ens adverteix: “fins fa poc el

Aquesta vinculació entre esport i educació ha estat una empresa humana que està ben present a la cultura

potencial de l'esport per corregir afers tan amplis de política social es donava per descomptat, en gran mesura d'acord a la visió de l'esport com una solució relativament barata i simple als problemes socials, amb el seu estatus mitopoiètic assegurant una relativa absència de monitorització i avaluació: l'esport funciona." (Coalter, 2007:4) L'anàlisi de l'abast de les possibilitats educatives de l'esport ha de tocar de peus a terra: s'ha d'anar amb compte de no dipositar excessives il·lusions en aquest propòsit.

Com es pot
vetllar per assolir
el valor educatiu
de l'esport com a
activitat humana?

La idea inicial és que el grau d'habilitat que els grecs van demostrar per al conreu del cos i de la ment no es pot pas dir que l'hàgim sabut mantenir en l'actualitat, fruit de la manca d'harmonia entre entorn i persona, entre natura i cultura. Seguit d'això, ens caldria demanar-nos: com es pot vetllar per assolir el valor educatiu de l'esport com a activitat humana si com veiem, de manera molt cridanera, els esforços per formar els monitors i entrenadors estan lluny de ser reeixits? Dic això des del punt de vista que sentim molt a parlar del potencial educatiu de l'esport (Fraguela, Pose i Varela, 2011), però cal fer notar que s'inverteix més aviat poc en les mesures necessàries perquè els monitors i entrenadors esdevinguin el motor de la formació dels jugadors.

La possibilitat de parlar en termes de l'expressió convencional d'*esport de formació* és ja una realitat assumida en l'àmbit de l'esport català. Durant els darrers anys, i més enllà de les tradicionals etiquetes d'esport federat i esport escolar, ens trobem que l'expressió *esport de formació* –o bé *esport formatiu*, les quals faré servir com a sinònimes– ha fet fortuna. L'esport federat ha sigut criticat en les darreres dècades per arrabassar els jugadors a les escoles, una crítica que respon a una realitat existent, tot i que reservant una postura victimista als que formen part de l'esport escolar. Més enllà de decantar-nos per un o l'altre, el cert és que cada bàndol busca assumir una quota més gran del mercat de les activitats extraescolars esportives.

Dit això, l'acceptació general de l'expressió *esport formatiu*, però, ens porta que, a fi i efecte d'aclarir conceptualment què vol dir, haguem de fer els aclariments pertinents. Cal demanar-nos inicialment per dues qüestions: primer, què és esport, i a continuació, què és formació.

L'esport és una activitat motriu, lúdica i competitiva, regida per normes, l'objectiu de la qual és aconseguir una fita concreta (un resultat), bé sigui marcar gols, cistelles, punts, etc. Com a tal, l'esport es juga d'acord a l'objectiu especificat i necessàriament d'acord a normes compartides per una extensa comunitat. Una falta de reconeixement de les normes comunes i compartides genera una situació gens atractiva: fa inviablable el joc. A més a més, i per dir-ho des d'una perspectiva històrica, els esports evolucionen a partir de jocs les normes dels quals s'estandaritzen i s'universalitzen, fent possible la competició d'un determinat esport, amb el mateix cos normatiu, arreu del món. Aquest fenomen també es coneix com el procés d'institucionalització de l'esport.

Per la seva banda, podem entendre formació com qualsevol procés de canvi personal en el qual es transforma la vivència del món per part de la persona. Entendre la formació com a procés de canvi suposa, així mateix, entendre que existeix algun punt en comú entre el que seria el canvi educatiu, o pedagògic, i un altre tipus de canvi de caire diferent però en relació amb el primer, com seria el canvi terapèutic.

El propòsit de l'article a partir d'aquest punt serà veure què ens fa nomenar una determinada concepció de l'entrenament esportiu com a esport de formació, veient aleshores què queda dins d'aquesta concepció, i també –això és de vegades obviat, però esdevé crucial per il·luminar aquest assumpte– què deixem a fora. Lligat indissolublement al llenguatge, si hi ha una etiqueta que fem servir com a *esport de formació*, és que ronda per algun lloc, ni que sigui de rebot i implícit, que existeix *un esport que no és de formació*. Serà important en aquests primers moments d'anàlisi conceptual i filosòfic desvetllar els supòsits que formen part d'aquesta concepció dualista: *formació vs. no formació*. Una mica més endavant veurem quina relació existeix entre l'*esport formatiu* i la *competició*.

La disjuntiva entre formació i no formació és un dels primers obstacles amb què ens trobem en la tasca d'aclarir el significat de l'expressió *esport formatiu*. Tenint en compte la definició que hem fet de formació com a canvi personal, podem dir que hi ha algun moment o aspecte de la vida que defugui la idea de canvi personal? En les darreres dècades s'ha insistit molt en l'aprenentatge al llarg de la vida (*life-long learning*). Això entraria en frontal col·lisió amb la idea que hi ha un esport de formació en el moment que això dóna a entendre, també, que hi ha un esport que no és de formació, o que ho és però per algun motiu ho deixa de ser.

Aleshores... és que tenim una etiqueta per referir-nos a l'esport que no és de formació? Sí, de fet sí, i es tracta de l'etiqueta d'esport de competició, que ha tingut gairebé igual fortuna en termes d'arrelar en l'imaginari social que l'*esport de formació*. Malgrat això, cal dir que per si mateix l'esport de competició (o esport competitiu) s'ha endut força més crítiques pel sol fet de dur com a adjectiu aquesta idea de *competitiu*.

Quan reconeixem com a vàlida la lògica implícita en aquesta dualitat d'*esport formatiu* enfront d'*esport competitiu*, tenim com a resultat el següent:

- L'esport de formació és, com el seu nom indica, formatiu. Se li atribueix que és no competitiu en el sentit de portar el marcador, però entra en contradicció quan porta la puntuació referida a portar-se bé, o els valors.
- L'esport de competició és, seguint el mateix raonament, competitiu, però, fruit de quina és la seva *parella de ball*, se li atribueix que no és formatiu. En aquest cas, això últim contraposat a la idea de Diem que tota manifestació esportiva és educativa.

La disjuntiva entre formació i no formació és un dels primers obstacles amb què ens trobem en la tasca d'aclarir el significat de l'expressió *esport formatiu*

Penso que aquestes dues idees marquen aquest imaginari social associat a l'*esport formatiu*, i queda clar que no són certes. Malauradament, no sempre reconeixem que això succeeix seguint aquests supòsits i convergeix, inevitablement, en la construcció del sistema de l'esport infantil i juvenil.

Ja hem vist en els raonaments anteriors que no podem encasellar la formació en un moment concret de la vida. Si d'una concepció de la formació lligada a l'etapa escolar passem a una concepció més àmplia de formació com a procés de canvi que no s'atura mai, no podem acceptar de cap de les maneres que hi hagi manifestacions de l'esport que siguin no formatives, malgrat les expressions que es facin servir i que, certament com ja he assenyalat, han fet molt bona fortuna. No és raonable, per allò que hem argumentat: pensar que l'esport no esdevé formatiu per a la persona. Penso que l'edat dels practicants no pot definir si hi ha o no formació.

L'*esport competitiu*, un cop s'ha forjat com a concepció gairebé antitètica, és un món conceptual que s'enfronta, i fins i tot col·lisiona, amb les idees pròpies de l'*esport formatiu*. I mentre que l'*esport formatiu* es consagra, si ens refiem de l'adjectiu, a fites de caire pedagògic, l'esport competitiu sembla consagrar-se a fites únicament competitives. Però potser aquesta imatge està distorsionada i cal corregir-la, posant-hi llum.

No hi hauria dificultats de tolerar una manifestació pròpiament formativa de l'anomenat esport competitiu si no fos el cas que l'*esport formatiu*, a banda de promoure la formació, sovint s'associa al fet que la seva naturalesa educativa el porta a haver de defugir gairebé del tot la competició. Aquesta proposta d'*esport formatiu* escapçat de l'element competitiu està totalment contraposada a la idea d'*agon* grec que forma part del llegat més extens i preuat de l'esport des d'èpoques pretèrites. Ja hem indicat com n'era de valuós, aquest ideal, en la seva època per entendre la formació de l'ésser humà, i que a hores d'ara tampoc convé passar per alt.

Malgrat que avui s'esdevingui aquesta escapçada brutal, s'assumeix com un tràngol necessari per assegurar la puresa educativa de l'*esport formatiu*. Aquests rastres de la retirada sistemàtica del valor formatiu de la competició els podem trobar a Orlick (2011), en un text publicat originalment en anglès l'any 1978. Orlick presenta una visió idíl·lica de la participació: quan tots els nens poden participar de l'activitat i sentir-se en tot moment guanyadors, l'activitat és reeixida. Això xocaria frontalment amb una revisió crítica de la norma d'alineació, segons la qual cal que tots els nens juguin a cada partit. Per a un anàlisi sobre la idea d'infància que arrela en la norma d'alineació es pot consultar Valenciano (2015b).

Per tant, tenim una concepció d'*esport formatiu* que defuig esparverat la competició, i una concepció d'*esport competitiu* que ha assumit que la formació ja no li correspon. Apareix una relació de mútua exclusió entre *esport formatiu* i *esport competitiu*, ja que s'assumeix que és en l'àmbit de l'*esport*

Mentre que
l'*esport formatiu*
es consagra, si
ens refiem de
l'adjectiu, a fites
de caire
pedagògic,
l'esport
competitiu sembla
consagrar-se a
fites únicament
competitives

formatiu on pertoca formar. Aquesta descripció de l'escenari, encara que feta d'una manera esquemàtica, ens ajuda a entendre una doble renúncia inútil, totalment errònia, que fan aquestes dues concepcions. En aquest debat que estem plantejant apareix una reflexió sobre l'entrenament esportiu, referida al tractament que se li dona a la competició.

Voler foragitar la competició, un aspecte inherent de la concepció d'esport *formatiu* avui vigent

La concepció de l'*esport formatiu* que hem descrit i de la qual he assenyalat ja algunes de les febleses és la que domina el panorama esportiu català. El descrèdit de l'esport de competició en la franja infantil i juvenil és ben evident a hores d'ara, i per demostrar-ho ens podem fixar en un seguit de mesures:

- Els resultats dels partits s'amaguen segons el procediment reglamentari de “tancar l'acta” o “tancar el marcador” (Valenciano, 2015a).
- Els resultats es modifiquen afegint valoracions “morals” sobre les actituds i conductes dels participants, com en el programa del JUGA VERD PLAY.
- En els partits no juguen els millors de cada equip, sinó que es camina cap a repartir el temps de joc de manera igualitària, per a tothom de l'equip gairebé la mateixa ració (Valenciano, 2015b).
- Es parla, d'ençà de 1989, del dret de l'infant “a no ser campió”, més que no pas d'ensenyar-los la manera per arribar a ser campions o aprendre a guanyar (Valenciano, 2012).

Tot això ens dona una idea força aproximada de què es prepara en aquests darrers anys a la cuina de l'*esport formatiu*.

Però, per quin motiu caldria preservar l'afany de competir dins de l'esport infantil? “Per als grecs, la competició era un principi vital, no només pel rendiment ambicionat, sinó practicada per si mateixa amb independència de tot objectiu. L'individu creixia, despertant forces ocultes i sentint l'afany creador. Èsquil exigeix que tot ésser humà ha de ser competidor a la seva manera, un “agonistes”. Així se'ns descobreix tota la noblesa d'aquest poble, si considerem que la rivalitat era l'essència de la seva vida, posada de manifest no només en els casos on resulta fàcil determinar la victòria o la derrota, sinó fins i tot en els aspectes imponderables com la creació artística; aquesta força del poble grec sobreviu fins a l'actualitat i és el que ens atrau d'ell” (Diem, 1966:127). Aquesta energia, aquesta superació dels propis límits, és un element preuat, el qual entenc que a l'esport infantil i juvenil li no convé renunciar-hi. És en si mateixa una experiència valuosa.

Tenim una concepció d'*esport formatiu* que defuig esparverat la competició, i una concepció d'*esport competitiu* que ha assumit que la formació ja no li correspon

L'*esport formatiu* és, doncs, una concepció interessada del fet esportiu. Interessa fixar un horitzó d'educació en valors, *fair-play* i esportivitat en el qual no hi hagi marge de dubte perquè tothom assumeixi que l'empresa de l'*esport formatiu* és bondadosa i assolirà les seves fites. És com si realment ens poguéssim fer càrrec d'un esport alineat tan sols amb el procés i la metodologia emprada, girant la cara als resultats obtinguts (Valenciano, 2015c). Però... com s'explica aquest fàstic que provoca, per aquells que se senten còmodes sota el paraigua de l'*esport formatiu* i aleshores necessàriament no competitiu, tot el que tingui a veure amb la competició? Segurament podríem parlar de múltiples factors, com ara el tarannà de les reformes dels sistemes educatius durant la segona part del segle xx. També caldria considerar la criança familiar plantejada com un àmbit francament de sobreprotecció, tal com s'ha forjat en les darreres dècades (Valenciano, 2014). I tot confirmat gràcies a un cert èxit social de l'ideari afí al progressisme educatiu, l'educació centrada en el nen, sense oblidar-nos del constructivisme, al qual però li han caigut importants i raonades crítiques (Luri, 2012, pàg. 39-43).

Però si ens cenyim a les influències més directes dins del món de l'esport infantil, ens trobem que aquesta concepció de l'*esport formatiu* l'han configurat dos elements, principalment. Per una banda, i d'acord a aquest rum-rum social i pedagògic, les obres de Terry Orlick (2011) sobre jocs cooperatius. I per una altra banda, tot el desplegament de procediments i normatives lligades a la creació dels miniesports, també continuadora d'aquest mateix rum-rum. Aquest ha estat, al meu entendre, el caldo de cultiu de la concepció de

l'*esport formatiu* tal com el coneixem avui, encara que sigui una descripció força esquemàtica, en la qual seria necessari remuntar-nos a altres moments com el sorgiment del moviment de l'Escola Nova i l'educació centrada en el nen.

Resulta complicat de poder donar per bona una manifestació esportiva que renegui dels elements competitiu

Ara bé, un cop vistos alguns dels afluents més directes de la concepció de l'*esport formatiu*: és possible manllevar-li el component competitiu a l'esport i seguir considerant que estem davant d'una manifestació genuïnament esportiva? El cert és que resulta complicat de poder donar per bona una manifestació esportiva que renegui dels elements competitiu. No obstant això, les tendències actuals apunten amb molta força que, arreu on es concebi certa manifestació com d'*esport formatiu*, hi hagi, així mateix, una litúrgia poderosa en la qual es fixa una limitació clara i severa per a qualsevol aspecte competitiu.

El gruix d'experiències esportives amb infants giren al voltant d'aquests motius de l'*esport formatiu*. Per tant, sovint la vessant competitiva es vol mantenir al marge, a tota costa. Davant d'idees de fons com ara "guanyar a qualsevol preu" o "la fi sempre justifica els mitjans", els promotors de l'*esport formatiu* –recordem que partidaris fins a la medul·la de deixar de banda la competició– fan realment ferotge la imatge de la competició. Davant d'una criatura terrible, que és com es presenta la competició en l'*esport formatiu*,

sembla raonable no voler saber-ne res... fins que no rasquem l'escorça del concepte d'*esport formatiu*.

Els partidaris d'aquesta concepció de l'*esport formatiu* ja han aconseguit una victòria inicial en la batalla de la terminologia. Diguem-ne que hem acceptat, de força bon grat com ja he explicat, anomenar l'esport de base com *esport formatiu* o de formació. Això suposa que ens ajustem a una concepció segons la qual la competició és impròpia dels infants i segons la qual la formació s'estronca en algun moment de la vida. Aquestes dues idees, ficades de contraban en la concepció de l'*esport formatiu*, ens limiten de manera enorme el rang d'actuació.

Un dels elements més dificultosos i delicats, arribat el cas remot de poder arribar a concebre l'esport infantil com a potencialment a l'abast de la competició, serà com donar un tracte educatiu a la competició. Hem de reconèixer que un dels problemes cabdals relacionats amb el defugir sistemàticament la competició és la falta de traça que tenen alguns adults a l'hora de saber-se enfrontar al tracte educatiu de la competició. I és ben normal que sigui així: quan prohibeixes segons quin element (digues-li droga, dòping o arribats el cas, la pròpia competició esportiva), el que s'acaba palesant són les dificultats per relacionar-nos amb aquell tema.

Un dels efectes més notoris d'aquest escapçament de la competició en l'esport infantil i juvenil és precisament les dificultats acumulades per vincular esport i competició. Si bé he triat esport i educació com a títol per aquest article, cal fer notar a aquestes alçades que associar, dins de l'imaginari social, l'*esport formatiu* com gairebé exempt de competició, suposa que no hi hagi una relació reeixida entre l'esport infantil i juvenil i l'assumpte de la competició. En el cas dels entrenadors de bàsquet infantil i juvenil, ho podem veure en els casos en què no poden pràcticament demanar temps morts o realitzar canvis de jugadors, quan en el bàsquet dels adults és preuat que els entrenadors encertin el moment de demanar un temps mort o de realitzar un canvi.

Si parlem pròpiament dels infants, un dels factors que els acaba passant factura és l'estranyesa amb l'element, amb l'exigència competitiva. La justificació per enretirar tot rastre de competició de l'*esport formatiu* i deixar-la expressament per a més endavant acaba per fer més estranya la relació de l'infant amb la tasca pròpia del jugador, que no és altra que jugar i guanyar.

Al costat de tot això, els excessos que s'identifiquen amb un desmesurat interès dels entrenadors en la victòria, suposen en ocasions una justificació per mantenir a ratlla la competició. De vegades fins i tot s'assumeix que aquests problemes són de caire personal, i són encolomats a la falta de formació dels entrenadors, com si una política decidida de formació dels tècnics no pogués corregir de manera notòria aquest fet. Així doncs, fruit dels perills inherents de la competició i la manca de formació dels tècnics, que és un dels mals

Un dels elements més dificultosos i delicats serà com donar un tracte educatiu a la competició

Els excessos que s'identifiquen amb un desmesurat interès dels entrenadors en la victòria, suposen en ocasions una justificació per mantenir a ratlla la competició

endèmics de l'esport infantil i juvenil, es planteja com a única sortida viable no competir gens, o gairebé gens. Però, com ja hem vist, no es pot deixar de competir.

El que suposa en la pràctica deixar de banda la competició: la desvalorització del producte

Si acceptem que l'*esport formatiu* escapi la competició de l'experiència de l'infant, aleshores... quins pensem que seran els fruits de la feina dels jugadors a pista? Quan faig aquesta pregunta m'adono que un dels handicaps que pot arrossegar la competició en relació amb l'*esport formatiu* pot estar relacionat amb voler distanciar la concepció de feina, de treball, de producció en relació amb el procés d'entrenament. Ja el 1978 trobem un testimoni clau d'això: "Atès que la fàbrica s'ha convertit en el model per a l'organització de la vida occidental, també els jocs han estat industrialitzats. La insistència en la producció, l'orientació maquinista i la superespecialització s'han generalitzat en els jocs tant com en la indústria. Els mateixos jocs s'han fet rígids, inquisitius, altament organitzats i excessivament orientats a la victòria. No hi ha llibertat com a conseqüència de la pressió de la puntuació i de l'angoixa [p]sicològica del rebuig. En el fons, l'enfocament d'esprèmer al màxim cada persona no deixa lloc a l'antiga i pura diversió (Orlick, 2011, p. 11) Tota una declaració d'intencions que marcarà l'esport futur, i que ens arriba fins avui sota el paraigua de l'*esport formatiu*.

"Atès que la fàbrica s'ha convertit en el model per a l'organització de la vida occidental, també els jocs han estat industrialitzats. La insistència en la producció, l'orientació maquinista i la superespecialització s'han generalitzat en els jocs tant com en la indústria. Els mateixos jocs s'han fet rígids, inquisitius, altament organitzats i excessivament orientats a la victòria. No hi ha llibertat com a conseqüència de la pressió de la puntuació i de l'angoixa [p]sicològica del rebuig. En el fons, l'enfocament d'esprèmer al màxim cada persona no deixa lloc a l'antiga i pura diversió

Si ens encomanem a la visió del món d'Orlick, queda ben clar que la competició no pot tenir espai dins de l'*esport formatiu* concebut com hem explicat. Orlick ho portarà fins al punt de forjar una proposta pròpia, pretesament aliena als esports tradicionals, la qual hem arribat a conèixer com la dels jocs cooperatius. En aquesta empresa hi veig una cerca, gairebé mítica, d'una arcàdia meravellosa en la qual no tinguem els maldecaps, els conflictes i les contradiccions que arrossega la nostra societat. No obstant això, tot plegat forma part d'una il·lusió ben inútil. Com a contrapunt d'això tenim el cas d'unes oposicions a una plaça de mestre, de professor o de funcionari de carrera. O la selecció per un lloc a l'empresa privada. Per molt que l'*esport formatiu* i tants altres romanços hagin posat en un pedestal la tendència en-

vers l'eradicació de la competició, en la vida social tendim inevitablement a la competició. Per molt que alguns vulguin posar en valor el procés i prou (Valenciano, 2015c), el resultat segueix comptant (i molt).

La fotografia no seria realista sinó parléssim, de la mà de la competició, d'un altre aspecte: la col·laboració. És clar que al costat de tot això que estem parlant apareix el pol de la col·laboració, i per tant tota aquesta discussió sobre l'*esport formatiu* deixa de banda que la competició com a enfrontament, en general, no la podem destriar de la competició com a col·laboració. De fet, l'arrel llatina de competició és *com-petitio*, que podem traduir com a "cercar o buscar amb". La qüestió de la col·laboració, dins del propi marc de la competició, és, doncs, inherent i no ens podem arribar a creure que resta al marge.

A la mateixa època de les reivindicacions d'Orlick a finals dels anys setanta, dos psicòlegs italians ens adverteixen dels perills de fer via per aquest camí que després, a força de recórrer-lo una i altra vegada, ha esdevingut l'*esport formatiu*. Sense nomenar-lo en aquests termes, trobo que el que diuen és ben aplicable al que estem raonant en aquest article sobre l'*esport formatiu*: "Es diu que és antisocial i antieducatiu premiar en el nen la seva afirmació sobre els altres, però s'oblida que això ho fan quotidianament la família, l'escola i els companys a través del premi, la lloança, les notes i la comparació. A més, els reglaments per a l'agonisme infantil, més sensibles, tendeixen a minimitzar aquest aspecte permetent a tots els nens prendre un tros del pastís de l'autoafirmació. L'acció anti-educativa pot dependre eventualment, com en altres situacions, de la família quan aquesta sobrecarrega de significats socio-valoratius el resultat esportiu" (Antonelli i Salvini, 1978 : 240).

Trobo que el fragment d'Antonelli i Salvini és realment genial. Ells ens diuen que aquesta bogeria per no afirmar al nen en la seva experiència a l'esport és quelcom que, malgrat les reticències que hi puguin haver, forma part del llegat de la nostra societat. Per tant, reconèixer els mèrits d'uns per damunt dels altres no pot caure tan fàcilment del cantó anti-educatiu: potser caldria dir que és ben a l'inrevés. De fet, jo penso que tenir en compte els mèrits de les persones és molt educatiu. Els dos autors italians també ens diuen que els reglaments esportius per nens funcionen una mica com el *café para todos* de les comunitats autònomes de l'Estat espanyol, i per tant corregeix el reconeixement que pugui fer de les fites que individualment assoleixin alguns dels jugadors, repartint recursos per a tothom. I per últim, reconeixen que potser allò que no resulta gens ni mica educatiu, o educatiu d'un manera que perfora i perverteix l'infant, és la manera que tenen els familiars de carregar amb continguts propis l'experiència esportiva de l'infant. Cal que analitzem com se'l prenen els pares i mares, i com això mostra la manera com es vinculen amb els seus fills (Valenciano, 2014).

Tot això em porta a dir que estem vivint un cicle de davallada de la competició en l'*esport formatiu*. Els comentaris d'Antonelli i Salvini ens haurien de

La qüestió de la col·laboració, dins del propi marc de la competició, és, doncs, inherent i no ens podem arribar a creure que resta al marge

servir, però, per reconèixer com de baixes eren les expectatives a les quals estàvem arribant a la dècada de 1970 en les fites de competició i autosuperació relacionades amb l'*esport formatiu*. D'acord a tot això, el que ha vingut després ha estat un desfici per treure-li rellevància a d'altres elements, a banda de la competició. Ara bé, també s'ha volgut buidar l'*esport formatiu* de la importància de seguir les regles de joc. Forma part de l'opinió convencional dins de l'*esport formatiu* dir que, per tal que els nens s'ho passin bé, cal ser tolerants amb les infraccions comeses durant el joc. I això és torpedinar la línia de flotació de l'esport: "En el joc, com en la seva versió agonística (l'esport), no es pot tolerar cap infracció, ja que això trencaria la il·lusió, és a dir, l'estar en el joc" (Antonelli i Salvini, 1978, p. 262).

És que l'àrbitre sancionant una infracció de les regles de joc no ensenya al nen o la nena que allò no es pot fer?

Veiem, doncs, com la tendència a crear una experiència pedagògica de l'esport aïllant-ne a fora els elements competitius ha conduït, amb el pas del temps, a rebaixar sistemàticament l'exigència en el compliment del reglament i, de bracet d'això, s'han fixat noves figures de tipus pedagògic per mirar d'ajudar en la formació dels infants. Per tant, podem veure com durant els darrers vint anys se'ls ha anat dient als àrbitres que no apliquessin estrictament el reglament, que fessin la vista grossa amb els més menuts, i després d'això s'ha substituït la figura de l'àrbitre per la de tutor de joc, com per exemple al CEEB (Consell de l'Esport Escolar de Barcelona), tot vestint-la d'una pronunciada preocupació pedagògica que pot resultar confusa i contraproduent. És que l'àrbitre sancionant una infracció de les regles de joc no ensenya al nen o la nena que allò no es pot fer? Per què hem arribat al punt d'"educar arbitrants"², com es diu en determinats casos, i no es posa per davant el compliment del reglament al fet d'educar els jugadors? No era feina del monitor o entrenador esportiu això d'educar els infants?

És clar que, fins fa no gaire, teníem un entrenador o monitor encarregat d'*educar esportivament* (una altra expressió cosina germana de l'*esport formatiu*) o d'entrenar, si fem servir una terminologia més tradicional, als infants. Però d'un temps ençà sembla que ens hem pres al peu de la lletra aquest mantra que "educa tota la tribu", que en part va fer famós en un dels seus llibres José Antonio Marina, i a partir d'aquí hem anat potinejant amb tothom una mica. A l'entrenador li hem arrabassat l'autoritat que li conferia administrar el temps de joc, un cop la norma d'alineació assegura a cada infant estar a pista durant un marge cada vegada més ampli de temps (Valenciano, 2015b). I a l'àrbitre li hem demanat fer la vista grossa de les infraccions comeses. Cal reconèixer que a nivell particular i discrecional alguns àrbitres es posen a adaptar les normes sobre la marxa en funció dels participants, com documenta Torres (2010). En acabat, li hem agraït els serveis prestats prenent la determinació que com a àrbitre ja no ens servia. Ara s'estila més dir-li dinamitzador de joc o bé, com ja hem vist, tutor de joc. El següent pas quin serà? Li podem posar un nom encara més denigrant a la figura d'autoritat per antonomàsia?

La concepció de l'*esport formatiu* no només ha enverinat l'esperit agonístic de l'esport fins a deixar-lo pràcticament K.O., sinó que s'ha farcit fins a tal punt de propòsits benevolents que ha perdut de vista la importància de l'aprenentatge de la tècnica. El producte d'entrenar-se és el resultat obtingut en la competició. I a això no li podem donar l'esquena... O almenys penso que no hauríem de fer-ho. Passa factura als jugadors quan els atabalem amb entrenadors i àrbitres que, respectivament, volen abans (o sobretot) educar en valors. En el camí uns perden la destresa per ensenyar-los la tècnica, i uns altres passen per alt les infraccions reglamentàries i no les sancionen. El resultat d'això és que els jugadors no aprenen amb prou cura els elements tècnics i reglamentaris necessaris per al correcte desenvolupament dins de l'activitat esportiva. Malgrat aquests propòsits recoberts d'intencions benivolents, cal tenir present que l'educació entre cotó fluix mai ha servit per ajudar els joves a assolir l'autonomia necessària per madurar i fer-se adults.

Aquest escenari que fomenten els dirigents esportius (recordem-ho: bàsicament pares i mares de jugadors) i que porten a la pràctica entrenadors i àrbitres, conflueix així mateix amb una condició prèvia, més poderosa encara: la influència dels pares i mares. Així tenim que “[n]o és estrany que l'entrenador es trobi davant de progenitors hiperprotectores: mares que porten el seu desig de tutela fins al punt de seguir el nen en totes les seves activitats, per variades que siguin, tractant-lo com si fos algú incapaç, oferint-li ajuda quan no la necessita i destorbant l'acció de l'instructor” (Antonelli i Salvini, 1978, p. 247). Això suposa encara més educació entre cotó fluix (em pregunto: *li podem dir a això educació?*) i, per tant, es dona la previsible confluència entre pares sobreprotectors al costat d'un sistema de l'esport infantil coronat per la concepció de l'*esport formatiu*, i per tant afí a la mateixa idea de sobreprotecció.

Havia començat dient que l'anàlisi a fons de l'*esport formatiu* evocava, sense potser pretendre-ho, el seu negatiu: un esport no formatiu. Un cop hem reconegut aquesta impossibilitat de concebre quelcom com a no formatiu, hem vist que així mateix l'*esport formatiu* s'ha anat petrificant en torn a una sèrie de motius cada cop més absurds i grotescos. En lloc de poder servir com a espai per combatre la sobreprotecció dispensada per les famílies, ha acabat sent un espai de reforçament d'aquest discurs. Així, l'esport infantil ha esdevingut camp de joc per posar-se en pràctica una concepció predominant d'infància (Valenciano, 2015b).

Considero que en lloc d'això, l'esport hauria de buscar ésser contrapunt d'aquesta concepció d'educació entre cotó fluix, en comptes de reforçar-la amb el reglament modificat i els rols suggerits als que hi prenen part. La qüestió seria, al meu entendre, perseguir la victòria amb la màxima passió i seguint els límits reglamentaris establerts. Aquestes són les condicions, sense sucres afegits (com ara el JUGA VERD PLAY).

Comentaris finals

Avui en dia les institucions que dicten el pas de l'*esport formatiu* estan totalment travessades per les idees de rebuig a la competició a les quals m'he referit més a dalt. Entenen, de manera clara, que l'*esport formatiu* està enfrontat amb la competició. És per això que podem pensar en dues estratègies: que es vulgui domar la competició "com abans he dit, per a alguns està desbocada" o bé que es pugui decidir deixar-la de costat. Passant això, el que es demostra és la ignorància dels dirigents i també dels tècnics respecte a la cura que cal tenir de l'element agonístic de l'esport com una qüestió indispensable per a qualsevol manifestació esportiva, una cura que a la Grècia clàssica tenien molt present.

Al meu parer, l'esport infantil i els seus gestors han estat captivats per un cant de sirena: el discurs seductor de l'anomenat *esport formatiu*. Aquells que han expressat afinitat amb aquest discurs han volgut fer seva, a tota costa, qualsevol acció educativa, donant per fet que l'esport amb infants pot empassar-se els problemes socials, familiars, de convivència, etc. El que no hem acabat de comprendre és que l'*esport formatiu* ja fa temps que ha quedat empatxat d'una dosi descomunal de pedagogia de cartró pedra, en la majoria dels casos sota un rètol llaminer, però buit. L'educació en valors seria de ben segur el seu màxim exponent.

En darrer terme, podem anar una mica més enllà de l'esport infantil i demanar-nos si el món de l'esport no s'enfronta a un repte encara més gran. Bé podem dir que en la confluència de tots els factors abans esmentats, no només tenim per davant la necessitat de desemascarar l'esport formatiu amb tots els supòsits que arrossega, sinó girar la truita en un altre aspecte més. Em voldria referir al fet que, fruit de l'acumulació d'aspectes vergonyosos associats a la competició, no estem sinó davant també d'una peremptòria necessitat de deslligar la imatge de l'*esport competitiu* d'un esport deformatiu. La qüestió de si l'esport competitiu paga o no la pena en termes formatius no resulta l'únic embolic a resoldre, sinó que de fet abunda la idea que l'esport competitiu va contra la formació, és a dir, deforma. Per tant, la feina se'ns acumula i no tan sols és necessari descobrir la veritable cara de l'*esport formatiu*, tot posant-ne en dubte el seu cant de les essències (en aquest cas, els valors). Així mateix és necessari que li puguem retornar a la concepció de l'esport la seva vàlua en tant que competició, en tant que *agon*.

Ara bé, això ens confronta de nou a redundàncies absurdes que ja hem fet notar amb anterioritat: tot esport, com a activitat humana, té un component formatiu, entès en termes de canvi personal. Però no és menys cert que, des del punt de vista que aquí hem defensat, tot esport també l'hem d'entendre com a competitiu en un grau més o menys notable. Per tant, de la mateixa manera que l'adjectiu 'formatiu' no afegeix gaire informació a 'esport' (tota activitat humana està impregnada de formació, d'educació), tampoc li afegeix gaire

detall posar-li ‘competitiu’ al darrere. De fet, parlem a hores d’ara de dos etiquetes que podríem estalviar-nos, amb el benentès que fóssim capaços de reflectir, en les pràctiques d’entrenament i de gestió institucional de l’esport infantil, que tota proposta motriu i reglamentada esdevé, per mèrits propis encara que sobretot pel tarannà que li imprimeix l’entrenador o monitor, una activitat alhora formativa i competitiva.

La formació dels esportistes joves no pot seguir sent custodiada pels que se ceneixen a l’*esport formatiu* d’acord als supòsits que aquí li hem ressaltat, i que em semblen realment perjudicials en el desenvolupament de la canalla envers la salut. Aquest desenvolupament saludable estaria lligat a l’autonomia, la maduresa i la responsabilitat personals. Fer-los estranys en relació a mesurar els seus propis mèrits, o bé amagar-los el resultat del marcador, no em sembla el camí adient. En canvi, considero que hem de restar oberts a concebre l’esport d’una manera diferent a la que s’estila en aquestes últimes dècades. La línia de pensament encapçalada per Orlick, així com d’altres, suposa un clar precedent de la concepció d’*esport formatiu* que estem manegant a hores d’ara, i que s’ha construït i assentat fortament en la nostra societat durant les darreres dècades.

En cas de seguir negant-nos com a societat a reconèixer les debilitats d’aquesta concepció d’*esport formatiu* tal com les he volgut subratllar, ens exposem que mica en mica es vagi buidant de força les expressions pròpies de l’esport. Aquesta lluita de vegades fratricida entre *esport formatiu* i *esport competitiu*, com abans, i, també ara, entre esport escolar i esport federat, no fa sinó malmetre les possibilitats que l’activitat esportiva esdevingui una experiència valuosa per als seus participants. Ni els excessos que se li atribueixen a la competició, ni els miracles que sembla que pot realitzar l’educació en valors deslligada de la més que coneguda “però sempre valuosa” tècnica esportiva, són elements que ajudin a desenvolupar un esport infantil i juvenil en el qual es pugui potenciar el desenvolupament de la persona envers la salut².

Mauro Valenciano Oller
Entrenador de bàsquet
Entrenador dels equips sènior i sots-21 masculins
Club de bàsquet La Garriga
keySPORT@gmail.com

Aquesta lluita de vegades fratricida entre *esport formatiu* i *esport competitiu* i entre esport escolar i esport federat, no fa sinó malmetre les possibilitats que l’activitat esportiva esdevingui una experiència valuosa per als seus participants

Bibliografia

- Antonelli, F.; Salvini, A.** (1978). *Psicología del deporte*. Tomo 1. Valladolid, Editorial Miñón.
- Coalter, F.** (2007). *A Wider Social Role for Sport: Who's Keeping the Score?* Londres, Routledge.
- Diem, C.** (1966). *Historia de los deportes*. Barcelona, Lluís de Caralt Editor. 2 volums.
- Fraguela, R.; Pose, H.; Varela, L.** (2011). “Nous temps per a l’acció socioeducativa municipal: esport, educació i cultura”. *Educació Social*, 47, 63-73. Recuperat de: <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/238970/321228> 30.9.2015
- Luri, G.** (2012). *Per una educació republicana: Escola i valors*. Barcelona, Editorial Barcino.
- Orlick, T.** (2011). *Juegos y deportes cooperativos: Desafíos divertidos sin competición*. Madrid, Editorial Popular.
- Torres, C.** (2010). “The Danger of Selectively Changing the Rules in Youth Sport. The Case of the Strike Zone: When Impartiality in Officiating Fails, So Does the Central Function of Competitive Sport”. *The Journal of Physical Education, Recreation & Dance (JOPERD)*. Vol. 81, 5. pàg. 29 i següents.
- Valenciano, M.** (2012). *Aprender a ganar: La competición en el desarrollo de los deportistas*. Barcelona, Editorial Inde.
- Valenciano, M.** (2014). “Filosofía del deporte infantil, sobreprotección y salud mental”. *V Congreso Internacional de Bioética*. Universitat de Barcelona, 25-26 de novembre, (paper).
- Valenciano, M.** (2015a). “Ètica, modificació reglamentaria y deporte infantil. Reflexiones sobre los efectos de la norma de “cerrar acta” en el desarrollo infantil”. *Sport And Global Governance Conference*, Universitat Pompeu Fabra (Barcelona), 4-5 de maig, (paper).
- Valenciano, M.** (2015b). “La norma de alineación en los minideportes como reflejo de una idea predominante de infancia”. *Fair Play. Revista de Filosofía, Ética y Derecho del Deporte*, 3:1. Recuperat de: <http://www.raco.cat/index.php/FairPlay/article/view/291718/380217> 30.9.2015
- Valenciano, M.** (2015c). “Mirades a l’esport infantil (I): Els profetes del procés”. *Blog Espai de Llibertat*. Barcelona, Fundació Ferrer i Guàrdia. Recuperat de: <http://blog.ferrerguardia.org/2015/09/mirades-lesport-infantil-els-profetes-del-proces/> 30.9.2015

1 Vídeo *El tutor de joc: educar arbitrant*. Recuperat de: <http://olottv.xiptv.cat/esport-escolar/capitol/el-tutor-de-joc-educar-arbitrant> 5.3.2015.

2 Voldria expressar la meva gratitud a Daniel Suárez Cambra pels seus comentaris i aportacions, que m’han ajudat a polir i fer més entenedor l’article, així com afegir-hi en certs passatges un punt de vista diferent.
